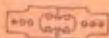


БІБЛІОТЕКА
В. П. „СИНА УКРАЇНИ” Ч. 1.

ВАЦЛАВ СВРОШЕВСЬКИЙ
(СІРКО).

Юзеф Пілсудський

Переклад М. В—го.



ВАРШАВА
Видання редакції „СИНА УКРАЇНИ”
1921.

ВАЦЛАВ СЕРОШЕВСЬКИЙ
(СІРКО).

Юзеф Пілсудський

Переклад М. В—го.

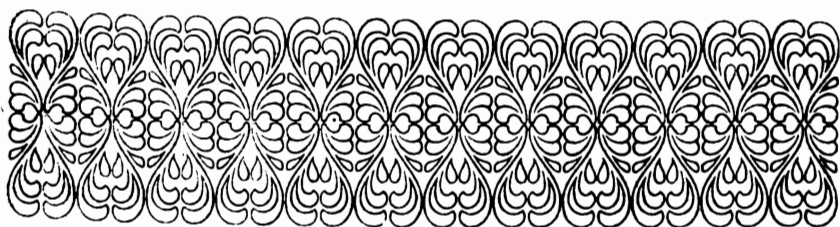


ВАРШАВА
Видання редакції „СИНА УКРАЇНИ.”
1921.

Автор цієї книжки, Вацлав Серошевський (псевдонім Сірко) один з першорядних польських письменників. Його повісти, що малюють екзотичне життя східних народів, трагічні образи з життя польських вигнанців на Сибіру, минулі епохи подій Польщі, постаті її героїв, нарешті повні лагідности малюнки побутові, здобули йому широку славу завдяки блиску його пишного таланта, тонкості психології й високому рівневі громадських ідеалів, яким з молодих літ зосталось вірним серце тепер. Суже сивого майстра польського слова.

Гарячий патріот свого краю і правдивий гуманіст, Серошевський разом з тим є й щирим прихильником національно-культурних і державно-політичних змагань українського народу.

Примітка перекладача.



ЮЗЕФ ПІЛСУДСЬКИЙ.

Начальник Польської Держави, Юзеф Пілсудський має тепер 52 роки. Він середнього зросту, добре збудований, тримається трохи похило, немов би згорбившись під величезною вагою, що взяв на свої плечі. Але рухи його спокійні, зручні, повні поваги; риси обличчя виразні і тако-ж спокійні. Вражає в них широке чоло, з якого мов би б'є ясність. З під темних куцятих брів дивляться сірі проникливі очі, очі спокійні, як морська глибочінь; хвилинами однак зіниці їх бувають холодні, тверді, мов криця або блискають грізними перунами. Під темними завислими вусами затискуються чепурні уста, що вміють часами чудово усміхатись. Голос він має тихий, усміх щирий, дитячий. Прийшовши на світ в багатій панській родині коло Вільни, дістав дбайливе домашнє виховання; володіє легко мовами: французькою, англійською, німецькою, російською, знає мови українську й білоруську.

Нещастя економічні й політичні, що по кривавому приборканню москалями повстання р. 1863 навідали Польщу, торкнулися й родини Пілсудських; вона з'убожіла і мусила перенестися на життя до Вільни. Тут Юзеф Пілсудський вступив до російської гімназії, бо польської не було

бо й шкіл польських невільно було відкривати. Польську мову і польські почуття в тій гімназії завзято утискали, і молодість Пілсудського було струєно споминами кривд і несправедливостей, заподіяних його народові. В домі Пілсудських, повному завжди молоді, панував дух високо патріотичний, підтримуваний особливо ньєюкою, що розуміла любов до отчизни як релігію і любила читати дітям твори польських віщунів-поетів нарівні з біблією й євангелією. В атмосфері любови і національної екзальтації росла душа юнака, що мав стати Начальником Держави. Зачитувався він біографією Наполеона і національних героїв: Костюшка, Домбровського, мріючи, як у дні неволі мріяла кожна польська дитина, зробитися зчасом визволителем рідного народу.

Скінчивши гімназію, він вступив на медичний відділ Харківського університету; але звідтіля мусів хутко виступити, бо Харківську вищу школу було замкнено з поводу бунту студентів проти російського уряду. В той час Юзеф Пілсудський спіткався з російськими революціонерами, але не злучився з ними, вважаючи, що польські політичні партії повинні йти окремо.

Незадовго після того його старшого брата, відомого пізніш дослідника аїнів, первістних племен на Сахаліні і Гокаїдо,—Бронислава Пілсудського було замішано до замаху на життя царя Олександра III і хоч слідство виявило невинність Бронислава, проте за „підозрілі знайомства” його засуджено на 15 літ каторжних робіт, а Юзефа Пілсуд-

ського, яко брата засудженого, вже зовсім без вини, азійським звичаєм, вивезено на 5 літ до Сибіру на заслання.

На Сибіру Юзеф Пілсудський мав зносини з усіма шарами російського громадянства і пізнав добре російську душу, пізнав увесь народ від міністра до жебрака.

Там переконався він остаточно, що неперехідна безодня лежить не тільки між будовою польського і російського суспільства, але й між польською і російською душею.

Повернувшись до рідного краю, він з тим більшою ревністю занявся плянами зірвання звязку між Польщею і Росією, плянами скинення російського ярма.

Все тогочасне польське громадянство ще було заклопотане гоїнням тих матеріяльних ран, яких завдало йому повстання 63 року. Єдине тільки робітники почали вже політично зорганізовуватись під впливом соціялістичних ідей, що напливали з заходу. Але рух той був на початку космополітичний. Тільки гроно людей, що в осередку своїм мало такі найвизначніші постаті, як Юзеф Пілсудський і з ним колишній міністр внутрішніх справ Едмунд Войцеховський, внесло в польський соціялізм національно-політичний елемент.

— Ніякі реформи неможливі для народу, коли він у неволі, ніяке справжнє поліпшення умов людського життя не досягається під чужим ярмом. Треба наперед вигнати наїздників, щоб стати господарем на своїй землі—так твердив було Юзеф Пілсудський.

Для проголошення цих гасел засновує Юзеф Пілсудський тайний часопис „Robotnik“, складає його в маленькій ручній друкарні, яку переховує спершу в литовських лісах, а потім у великому фабричному місті Лодзі. Сам справляється за редактора, сам друкує газетку, розвозить по краю і розкидає, що все вкупі звязувалося з великою небезпекою, вимогало великої одваги, холодного спокою і зручності, бо жандарми і шпиги царські старались за всяку ціну викрити друкарню сміливого, вогнистого часопису. В цім часопису вчив Пілсудський польських робітників боронити своїх інтересів і доводив їм неперестанно, що самі вони не оборонять їх як слід, доки не матимуть власного уряду, власного сейму, на який вони зможуть впливати. Робітники хутко це зрозуміли і для оборони своїх інтересів і боротьби з наїздом створили могутчу Польську Партію Соціалістичну, яка немалу роль одіграла в здобуттю невіддільності Польщі.

Після кількох літ такої праці, безпритульного тинання, повсякчасного переховування по норах і тайних мешканнях, часто в голоді й холоді—Юзеф Пілсудський попався випадково в руки російських жандармів. Всадовили його у Варшавській Цитаделі в знаменитім Х павільоні і мали засудити на вічне ув'язнення в Шлісельбургу *). Відбіг тієї долі завдяки тому, що з петербурського тюремного шпиталю вивів його молодий лікар, соціаліст, що навмисне взяв там

*) фортеця, призначена для найнебезпечніших політв'язнів.

посаду з метою визволити проводиря непідлеглого робітничого руху. Доктор той тепер професорує собі на варшавським університеті.

Визволившись Юзеф Пілсудський з неволі, відпочивав недовго. Незабаром він знову стає на чолі робітничого руху, але вважає, що від паперових протестів і агітації, слід уже перейти поволі до активних вчинків. І от він привчає робітників до великих маніфестацій, на яких мало не кожного разу доходить до збройних сутичок з поліцією й козаками. Коли вибухла російсько-японська війна, Пілсудський їде до Японії і пропонує урядові Мікадо зорганізувати польське повстання на тилах російської армії, прохає зброї та всякої іншої допомоги. Японський уряд не зважився тоді на такий крок.

Пілсудський вертається, переконаний остаточно, що своє відродження і свою непідлеглість народ мусить здобути власними силами. Відтоді думка ця стає його гаслом і невтомно в цім дусі працює. Під час революції 1905 року він привчає польську молодь стикатися збройною рукою і не тільки з поліцією, але й з московським військом. Таким чином він доводить, що можна його розбивати й деморалізувати, не зважаючи на меншість чисельної сили й узброєння. Влаштовує Юзеф Пілсудський і напади на урядові російські каси, де згромаджено стягнуті з польської людности податки, на ескортовані військом потяги, що вивозили до Петербургу здобич поборів, нагарбаних у Польщі. Імя його викликає жах серед ворогів, а серед товаришів зброї-любов і пошану.

Швидкий кінець революції не дозволив його спробам перетворитися в національне повстання. Проте він переконав поляків, що боротися з москалями збройною силою можна з певним успіхом і наповнив отухою серця патріотів, що були вже ослабли в неволі.

Предбачаючи в короткому часі світову війну, Пілсудський реорганізує свої, вже вправні в боях, малі відділи на зразок військових організацій. Засновує „Стрілецький Союз”, заохочує молодь до вивчення військової справи, вчиться сам, робить досліді, працює над історією і теорією військової справи.

Його могутня думка вишукує нові шляхи й нові форми боротьби. Він пориває і веде за собою молодь, простий люд, робітників. Вже тоді міцним колом оточують його сучасні державні співробітники: генерал Соснковський, генерал Ридз-Сміглий та інші. Сидьний військовий рух покрив цілу Галичину сіткою стрілецьких гуртків. Австріяцький уряд лякався того руху, але допускав його існування в надії використати в війні з Росією. Багато мусів Пілсудський подужати труднощів, що завдавали йому не тільки ворожі уряди, але й полохливість своїх же земляків. Та все це він подужав незломною силою, розважністю, незмірним тактом і незглибним посвяченням. Коли вибухла світова війна, він мав уже під своєю рукою до 10.000 вишколених вояків. Правда, не мав ще він ані з достатком зброї, ані амуніції, ані потрібного одягу, але ж „все те треба добути у ворога” — говорив було Пілсудський — „Що-ж робити! випадки

не ждуть, мусимо зразу творити військо"... В серпні 1914 року він перекидає 300 добраних молодців через границю російського захвату, щоб перешкодити мобілізації й не дати вивести людей з польського краю. Після цілого ряду сутичок і боїв здобуває він місто Кельці і негайно починає закладати основи польської державности. Тільки ж Австрія й Німеччина не допустили до цього; вільні стрільці Пілсудського були переформовані в польські легіони і вліті примусово в ряди австріяцького війська. Підпорядкований австріяцьким військовим проводирям і їх штабам, Пілсудський весь час змагається за те, щоб залишити легіони в рідному краї та щоб хоч тільк незалежности і польського духу зберегти своїм формаціям.

Не зовсім це йому вдалося, бо половину легіонів було таки вислано на Угорщину, де вороги силоміць старалися втерти з них всі ознаки самостійности і польщини. В той же час Пілсудський старається виробити своєрідний духовний тип польського жовніра; вчить його стинатися з ворогом спокійно, мужньо, зневажати небезпеку, ніколи не лічити сил ворога і не вважати те, що з вигляду здається для виконання надзвичайним, за неможливе. І робить це він чудесами спритности й одваги, доконуючи їх на чолі дрібних, як порівняти, відділів. До таких чудес належить: перекинення півторатисячного відділу без гармат і кулеметів (австріяки не дали) на правий беріг Вісли в вересні 1914 року; це стримало переможний похід російського курпусу, що загрожував Кракову і дозволило розбитій армії Данкля

отямитись од переляку і знову перегрупуватись. Завдяки цьому москалі не добули Кракова. Другим чудом був прорив з легіонами до Кракова через осередок російської армії під час її наступу; це зробити міг тільки досконалий знавець російських звичаїв. Цей маневр урятував молоде польське військо від того, що його тоді не відтерто до Шлеска, де його безповоротно прогинула б німецька армія. Третім чудом було здобуття штурмом передмостової загороди (tête de pont) під Юзефовим на Віслі, нащо надаремно важились австріяки, наложивши там за це головами. Четверте чудо—це нечувано мистецька й уперта оборона далеко висунутої, позиції передової сторожі, прозваної „Редую Пілсудського”, що допомогла стриманню знаменитого наступу Брусілова 4 червня 1916 року. В поважних боях Пілсудський сам особисто вів перед і завжди ставав на чолі передових позицій. Під Лісками його контужено в голову відломком шрапнелі. В ряди війська він умів завжди вносити витривалий ентузіазм і гарт. В його відділах рідко було більш б-ти, часом 8000 людей, але вони широко вславилися своєю незломною, завзятою мужністю.

В своїй політиці він виявив незмірну вмільсть і просто таки соколину далекозорість.

— „Росія наш найбільший ворог, Росія має під собою дві третини нашої Отчизни. Росія панує над Білорусью, Литвою, Україною, де лежить ключ нашої економічної незалежності. Без повалення Росії неможливе відродження Польщі” — говорив Пілсудський на своїх публічних виступах

і в своїх відозвах, задовго ще перед світовою війною. І тому під час війни всі зусилля він скерував проти Росії.

Але коли російське військо було відкинуте за Стир, а польські землі очищені від російських урядів, коли по зламання останнього наступу Брусилова, стало очевидним, що Росія в тій війні не переможе, бо вже ослаблена і хилиться до упадку, Пілсудський почав поволі звертати фронт своєї діяльності проти Німеччини й Австрії. Вже в жовтні року 1914 для підтримання своєї незалежної політики проти влад окупаційних і передбачаючи майбутню боротьбу, заснував Пілсудський тайне товариство з старшин і підстаршин. Звалось воно: „Польська Організація Військова”, що вславилась пізніш, як „P. O. W.” З Яновіц Блотних в Сандомирському він розіслав своїх емісарів по цілому краю і помалу вкрив його сіткою тайних незалежницьких, переважно селянських і робітничих організацій, а стерно й нитки їх тримав у своїй руці.

За допомогою цієї організації, незвичайно звинної й відданої душею й тілом своєму вождєві, Пілсудський успішно паралізував усі силкування німців і австріяків ствердити свою владу і зміцнити свої впливи в обох окупованих частинах Польщі. Одночасно він зручно використовував суперництво й обопільну заздрість обох держав, ослабляючи одну другою. Таким чином він спаралізував бранку рекрутів—добровільну і примусову,—що кілька разів оповіщали то Австрія, то Німеччина. Зрештою коли упадок Росії став уже цілком очевидним, а з рапортів „P. O. W.”, що розви-

вала свою діяльність в Росії й на Україні, можна було зробити висновок про швидке зближення революції, Пілсудський подався на димісію, зрікшись начального провідництва легіонів і таким чином розбив його, чим викликав таке заворушення в цілій краї, що для його погамовання окупаційні влади зважились проголосити 5 листопада 1916 року знаменитий маніфест про утворення Польської Держави. Повстала Тимчасова Рада Стану, куди покликано Юзефа Пілсудського, яко військового міністра. На цім становищу він провадив далі політику непідлеглости і стримував розвій дійсного війська, яке німці зробили цілком залежним од себе, а замість того сприяв „P. O. W.“, яка досягла небувалого розросту і впливу. Через цю організацію, що працювала й поза російським фронтом, пробував Пілсудський вийти в порозуміння з державами Антанти, але там ще вірили в Росію. Допіру революція змінила трохи відносини. В Росії так само почало творитися польське військо і воно проголосило Пілсудського своїм духовим вождем. В той же час Німеччина й Австрія зажадали від давніх легіонів, що ще лишались під їх владою, присяги на вірність і послух. Військо, послухавши наказу Пілсудського, в значній своїй частині відмовилося зложити присягу і пішло до німецьких тюрем. Військо не хотіло віддати зброю з доброї волі—таємна Польська Організація Військова підбурювала його на це,—але Пілсудський їм одповів: —„Не готові ми ще, загальне становище не дозріло, німці зроблять з нами так, як з Бельгією. Поллється кров і край знищиться надарем-

но. Ходили ви на поля бою вмирати за Отчизну, ідїть же за неї й до вязниць, я не покину вас!" Він розумів, що нелюдські переслідування легіонів, заслужених польських вояків, положать непрохідну греблю німецьким і австріяцьким впливам, які по російській революції почали були ширитися в польськїм споневіренім війною громадянстві з погрозливою швидкістю. Його обрахунок справдився: німецька неволя польського жовніра стала коліскою цілковитої вільности нації! Свого арешту Пілсудський чекав з дня на день і віддавав відповідні накази і розяснення найближчим своїм помічникам-проводирям „Р. О. W.". Перш за все радив додержувати спокою:— „Нехай собі тішуться показаною перемогою!" З тих інструкцій виникало, що треба свою діяльність перенести на терен Австрії і з цілою силою вдарити на ню, бо Австрія, як слабша, менш однолита, піддасться легше, а з своїм упадком потягне в безодню і Німеччину. За для того легіонери, піддані Австрії, почали вступати до австріяцького війська і там, заснувавши тайне товариство, ширили незадоволення і дезорганізацію.

Пілсудський наказав „Р. О. W." організуватися спокійно далі і таємно шикуватися для збройного опору, коли надїде час і потреба. Тоді ж наказав він вступити в дипломатичні й військові зносини з державами Антанти. По його арештованню і увязненню в Магдебурській фортеці разом з полковником Соснковським, окупаційні владивчинили погром Польської Організації Військової, але

вправні в конспірації поляки зуміли заховати ядро Організації від знищення, перенісши його до Австрії і розпочали збільшену роботу, одержавши відповідні вказівки. До Росії виїхали визначні політики і військові діячі, в їх числі Вінява-Длугошевський, Струг-Галецький, Соколеніцький, генерал Ридз-Сміглий, начальник „P. O. W.”, яко заступник Пілсудського, нині-ж проводир Північної Армії, один з найдібніших польських бойових генералів. В Москві в липню 1918 р. вони стрічаються з генер. Лявергом, шефом французької військової місії і при його допомозі доходять до порозуміння з представниками Франції, Англії й Америки. „P. O. W.” почала на Україні працювати на тилах німецької армії: висажувати в повітря мости, руйнувати залізничні колії, нападати на військові вартові відділи. Рівночасно в австріяцькій армії на італійським фронті і разом з тим у глибині держави, на тилах під впливом польських легіонерів почали творитися так звані „Зелені полки”, що відмовлялись підкорятися свому головному начальству і, ховаючись по лісах, чекали слушної хвилини для перевороту в державі. Хвилина така прийшла, коли балканський фронт прорвало військо Антанти, а Болгарія усунулась од війни.

Австрія почала розпадатись з шаленою швидкістю. 31-го жовтня „P.O.W.” разом з переднішими легіонами розброїли австріяцьке військо в Галичині, опанували фортецю, забрали військові склади, що й дало підставу для творення польської армії. В перших днях листопада те саме вчинила

„P.O.W.” в Любліні та інших містах і околицях, зайнятих австріяками. 6-го листопаду 1918 року повстає в Любліні перший Уряд Непідлеглої Народньої Республіки. Негайно ж висилає він двох своїх членів до Варшави з дорученням досягти роззброєння німецьких залог і підкорення столиці наказам польського непідлеглого уряду. Посланці застають уже в Варшаві Пілсудського, якого революційні німецькі маси визволили з ув'язнення. Пересидів Пілсудський у в'язниці більш року.

Любельський уряд піддається наказам свого духовного вождя, так само передає йому свою владу, утворена німцями і позбавлена ними ж' всякої сили, Регенційна Рада. „P.O.W.” хутко переводить роззброєння німецьких залог на всій польській території.

Не обійшлося без боротьби, на вулицях Варшави греміли кулемети і ручна зброя. Але Пілсудському вдається переконати німецьку раду жовнірських депутатів, що краще зроблять вони, відступаючи спокійно з Польщі, ніж підіймаючи боротьбу з цілою людністю.

Таким чином охороняє Пілсудський Отчизну від пожежи, душоубства і знищення, яким загрожувала навала 400000 збройних жовнірів, що верталися з України.

Цілу ту величезну масу війська вдалося Пілсудському провести околицьною дорогою, залізницями хутко і в певнім порядку. Склади амуніції, зброю, гармати німецькі жовніри частиною продали, частиною полишили польському урядові. Пілсудський перший уряд Польщі утворив пере-

важно з тих, що вже зорганізували уряд в Любліні. Той уряд здобув довіря селянських і робітничих мас. Маси готові були чекати реформ, що мали прийти мирною дорогою.

Таким чином Польща уникнула комуністичних розрухів, що ширилися в той час коло неї, на сході і заході, як море полум'я. Щоб утишити і влагодити внутрішні партійні свари і всі сили скерувати на будову Польської Держави і на оборону границь, загрожених нападом чехів, українців, москалів і німців, проголосив Пілсудський загальну взаємно-моральну амністію, річ до того часу ніде нечувану. Сам він дав їй приклад, запрошуючи на дуже часом високе становище вчорашніх своїх ворогів, людей, що були причиною його ув'язнення, людей, що вже по повороті державної незалежності робили замах на його життя і владу.

Під впливом Пілсудського перший польський уряд під проводом Андрія Морачевського проводить цілий ряд уставів, що забезпечували вільність слова, зібрань, товариств, рівність віри й освіти. Далі він творить державну адміністрацію з колишніх урядовців австріяцьких, пруських, московських. Одночасно творить потужну польську армію, що без відпочинку бореться на всіх фронтах. Зпочатку мав Пілсудський в своїм розпорядженні всього 10.000 Польської Організації Військової, 3¹/₂ тисячі війська легіонерів, вишколених німцями, 7000 польських старшин і рядових жовнірів, що лишилися з австріяцької служби, стільки ж

приблизно з московської армії Довбор-Мусніцького. Треба було все те об'єднати, привчити до спільної праці й комплектувати. Тепер Пілсудський має армію, що сягає мільона відважних, уславлених незвичайними подвигами на війні, перейнятих єдиним громадянським і патріотичним духом, вояків, слухняних і охоплених любовю і довірям до свого вождя і творця. Доволі того, що б в особливо тяжкі хвилини Пілсудський сам появився на фронті, як ентузіазм і самопожертва військ вже ламає всі перешкоди. Маючи безпечну повноту влади, Юзеф Пілсудський скликає всеж таки Уставодавчий Сейм і в руки його, як другий Вашингтон, віддає владу. Сейм одногolosно обирає його Начальником Держави. Розум, правдивість, благородство, великодушність, глибока і безкористовна любов до Отчизни Пілсудського підбивають навіть супротивників його демократичної глибоко продуманої політики.

— „Не дозволю вкоротити вільности доки маю вплив і силу, а разом з тим не допущу ніякої сваволі ні в праві, ні в слові.“—Бувало не раз каже він.

Військовий геній Пілсудського, що не міг ані розгорнутись як слід, ані виявитися в невеликих боях з незначними силами і з недобре організованим ворогом, заблищав у всій своїй силі аж тільки при одбиттю великої навали російсько-совітської армії, що йшла була через Польщу на підбій світу. Виправа на Київ була вступом до тієї титаничної боротьби. Вже зимою минулого року генеральному штабові було відомо, що більшовики згромаджують значні сили на

північному фронті, готуючись з весною до наступу. Розпочаті ними мирові пертрактації в Борисові були тільки дипломатичною маскою військових заходів. Заняття Мозиря Пілсудський дійсно перетяв їм фронт на дві половини, приготування їх і самий напад утруднив, але тим його не усунув. Щоб його ще більше відтягнути і хоч до певної міри прикрити свій фронт полудневий, треба було знищити залізничний міст під Києвом і захопити на який час переправи на Дніпрі. Тому що заняття Києва, з тим щоб віддати його українським самостійникам, було в інтересах Польщі, виправу ту вирішено зробити і виконано її цілком добре. Завдяки їй більшовицькі війська одіпхнуто так далеко, що хмари їх замість бути їм під Варшавою в травні, з'явилися там тільки в серпні. Крім того значна частина боїв відбулася не на польській території, а на Поділлі і Поліссю, серед незаселених багнищ, лісів і пісків. Коли навала більшовицька, подібна до колишніх навалищ монгольських, дійшла до Варшави і загрозила столиці, перегрупування польських військ і підсилення їх свіжими добровольчими резервами вже відбулося, а рівночасно обмислено і плян оборони до найменших подробиць. Було їх властиво два: французький, що полягав на повторенні Марни над Віслою і Пілсудського, який він називав „одверненою Марною”. Перший вимогав стягнення всіх військ над Сян і Віслу. Таким робом він віддавав Люблінщину і всю Східну Галичину разом зі Львовом у владу більшовикам. Головний удар мав бути з півночі від Нешави. Пілсудський не згодився відда

ти такої значної частини краю на поталу більшовикам. Але важнішою обставиною було ще те, що французький плян тільки спихав ворога з зайятих територій, але не нищив його в пень. Пілсудський розумів, що не здобуде миру з більшовиками переможним одіпхненням їх навіть до Дніпра, що при невичерпаних резервах Росії і при незмірних її просторах, вигідних для відходу військ,—єдиним способом змусити їх на мир буде цілковите знищення їхньої армії. В тім дусі він і опрацював свій плян. Вдосвіта 16 вересня сміливим і глибоким ударом в бік од ріки Вепра, ударом, веденим самим Начальником Держави на фронтовій лінії, більшовицька армія, що посувалася з північного сходу на захід, загрожуючи оточенням Варцави, була відтята від тулуба своїх тренів, амуніції, резервів. Переполох в армії перейшов у паніку і безладну утечку, коли інші польські армії зконсолідованим, пляномірним рухом почали ті розділені війська четвертувати, нищити, гонити, забирати в полон... Таким чином 250000 північну більшовицьку армію було знищено. Але частина її через Литву і Німеччину, що гостинно відчинили їй дорогу, уникла знищення і почала скуплюватися коло Гродна.

Пілсудський, лишаючи поки-що в спокою армію південну і Буденного, ударив на ті більшовицькі сили, що громадилися в трикутнику Вільна—Гродно—Білосток, оточив їх, зробивши чудовий, незвичайно сміливий обхід від півночі через Друзгеніки до Ліди, і після тяжких боїв знищив зрештою останки великої армади Леніна.

Дякуючи цим перемогам, які в історії війни без сумніву залічуються до найвищих прикладів з новітньої стратегії, Польща здобула почесний мир і на певний час забезпечення своїх східних границь. Воєнний геній Пілсудського додав ще блиску до ореолу, що осяває його благородну голову.

Не слабкість чи невмілість, не брак віри в сили свої чи народу, якого він є Вождем, схиляють Пілсудського бути поблажливим і уступливим до слабших, або побитих супротивників, але дицтує йому це прозірливість мудреця і добросердність людини.

У відносинах міжнародніх як провідний ідеал поставив він польському народові старе його правило з золотого віку Польської Держави: „вільний з вільними і рівний з рівними”,—от же справедливість умов, явність трактатів, правота методів, яко підстава згідного співжиття з сусідами і тривалого миру. З цією метою він прямує до створення федерацій в Європі. Малі народи, злучені в окремі союзи спільністю інтересів і потребою оборони мають поволі утворити велику Союзна Раду, що вирішає спірні питання Європи і навіть світа. В такому союзі слабші і нечисленні народи вже не будуть ніби майоратами великих держав. Як реальний політик, Пілсудський розуміє, що не дипломатичні ноти, не статuti і приписи вирішають такі справи, а лиш добрий приклад. І він організує перший такий союз малих народів з Польщею на чолі. По взяттю Вільни, він закликає в відозві литовців і білорусів до створення влас-

ної держави з допомогою і в порозумінні з Польщею; відданням Дінабурга латишам приєднує собі до спілки Латвію й Естонію; набуває прихильність Фінляндії; сприянням націоналістичним і незалежницьким прямунням українців і поверненням їм в 1910 р. здобутого Київва будить в них довірря до майбутнього порозуміння з Польщею; притягає до трактату Румунію, колись сталау приятельку Польської Річипосполитої. Можна сподіватися в разі утворення польсько-білорусько-українсько-литовського союзу, що на зразок і подобу його повстане північний союз шведсько-норвежсько-галандсько-даньський і на півдні угорсько-словацько-південнословянський в звязку з Австрією і Чехією, оскільки ці останні покинуть свою сучасну заборчу політику. Таким способом збудуються міцні підстави миру і розцвіту цивілізації, спокійного розвитку вільности і загального добробуту й щастя в середній Європі. За цим прикладом, мусить піти цілий світ.

В лицарській, великодушній і добрій, а рівночасно прозірній і в своїх найдорожчих постановах непохитній постаті Юзефа Пілсудського польський народ уславлює найліпшу частинку себе самого.





Бібліотека „СИНА УКРАЇНИ“ виходить двома випусками, кожний з окремою нумерацією: I вип.—популярні книжочки кишенькового формату, II вип.—книжки поважнішого змісту більшого формату.
